

УДК: 37.013:001.895

DOI: 10.35254/bhu.2021.54.7

Сагындыкова Дарыкүл - БМУнун окутуучусу
sydykovadarkul@mail.ru
Ажыгулова Дилбара,
БМУнун окутуучусу

УЛУТТУК ДӨӨЛӨТТӨР ЖАНА ИННОВАЦИЯЛЫК САПАТТАР – ТАРБИЯ ИШИНИН МАЗМУНДУУ БУЛАГЫ

НАЦИОНАЛЬНЫЕ ТРЕБОВАНИЯ И НОВАТОРСКИЕ КАЧЕСТВА – ИСТОЧНИКИ СОДЕРЖАНИЯ ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ

SOURCES OF THE CONTENT OF EDUCATIONAL WORK - ETHNOPEDAGOGY AND INNOVATIVE QUALITY

Аннотация: "Тарбия" түшүнүгү педагогикада алдыңкы орундардын бирин ээлейт. Ал кеңири жана тар мааниде колдонулат. Кеңири мааниде тарбия берүү социалдык кубулуш, коомдун инсанга тийгизген таасири катары каралат. Бул учурда тарбия иш жүзүндө социалдашуу менен аныкталат. Тар мааниде тарбия берүү мугалимдердин жана окуучулардын педагогикалык процесстин шарттарында билим берүүнүн максаттарын ишке ашыруу боюнча атайын уюштурулган иш-аракети катары каралат. Мугалимдердин иш-аракети бул учурда тарбия иштери деп аталат.

Бул макалада азыркы мектептеги тарбия ишинин мазмундук булактары болгон улуттук дөөлөттөр менен инновациялык сапаттарга ээ болуу жаш муундун келечекте өлкөнүн атуулу болуп тарбия алышынын мааниси зор экендиги айтылат.

Түйүндүү сөздөр: тарбия, накыл сөздөр, атуул, инновациялык сапаттар, маданият, азыркы мектеп, идея, чыгармачылык.

Аннотация: Понятие "воспитание" - одно из ведущих в педагогике. Оно употребляется в широком и в узком смысле. Воспитание в широком смысле рассматривается как общественное явление, как воздействие общества на личность. В данном случае воспитание практически отождествляется с социализацией. Воспитание в узком смысле рассматривается как специально организованная деятельность педагогов и воспитанников по реализации целей образования в условиях педагогического процесса. Деятельность педагогов в этом случае называется воспитательной работой.

В статье говорится, что «национальные требования и новаторские качества», являющиеся источниками содержания воспитательной ра-

боты, важны для того, чтобы в будущем учащиеся стали патриотами страны, а также для использования в школах образовательной системы гуманистического образования.

Ключевые слова: воспитание, пословицы, гражданственность, новаторские качества, культура, современная школа, идеи, творчество.

Annotation: The concept of "education" is one of the leading in pedagogy. It is used in a broad and narrow sense. Education in a broad sense is viewed as a social phenomenon, as the impact of society on the individual. In this case, education is practically equated with socialization. Upbringing in a narrow sense is considered as a specially organized activity of teachers and pupils to realize the goals of education in the conditions of the pedagogical process. The activity of teachers in this case is called educational work.

The article says that "ethnopedagogy and innovative qualities", which are the sources of the content of educational work, are important for future students to become patriots of the country, as well as for use in schools of the educational system of humanistic education.

Key words: education, proverbs, citizenship, innovative qualities, culture, modern school, ideas, creativity.

Улуттук дөөлөттөр - "этнопедагогика" – бул өсүп келе жаткан жаш муундарды тарбиялоо боюнча тээ ата-бабадан келе жаткан тажрыйбасы, анын педагогикалык көз караштары, турмуш-тиричиликтин, үй-бүлөнүн жана элдин педагогикасы жөнүндөгү илим экени жалпыга белгилүү.

Окумуштуу С.Байгазиевдин көрсөтмөлөрүнө таянсак: "улуттук жана жалпы адамзаттык баалуулуктарды кийинки жаңы муундун өкүлдөрүнө өткөрүп берүү - ал мурастардын негизинде жаңы муунду өнүктүрүүнүн жана тарбиялоонун негизги жолу" - дейт. [1. 28-б.]

Кылымдап өнүгүп келаткан педагогика өзүнүн казынасына далайлаган түркүн методикалык, этнопедагогикалык каражаттар топтоду. Ангемелешүү, түшүндүрүү, лекция, этикалык маек, диспут, проблемалуу кырдаалдар, үйрөтүү, көнүктүрүү, машыктыруу, ынандыруу, өзүн-өзү тарбиялоо, адептик үлгү-өрнөк көрсөтүү, көрсөтмө, тапшырма берүү, талап коюу, кызыктыруу, мелдеш, жекече мамиле, интерактивдүү аракеттенүү, оюн, сынчыл ойлом, суроо-жооп кечелери, тегерек үстөл, конкурс, көргөзмө, класстык саат, экскурсия, ийримдер, окуучулар уюмдары, мамлекеттик майрамдар жана даталуу күндөргө байланышкан иш-чаралар, окурмандар конференциясы, тарбия кызыкчылыгын аркалаган жумалыктар жана башка усулдар, методикалык ыкмалар, каражаттар, формалар бүгүн педагог-тарбиячылардын жасаган эмгегинде турат.

Ошондой эле, элдик лирикалык ырлар, нарк-дөөлөттөр менен накыл сөздөрдү, маанилүү тарыхый баатырдык мазмунду камтыган сабактарды пайдалануу да тарбия практикасында жүргүзүлүп келе жатат.

Педагогиканын ушундай усулдук казынасынан ким эмнени алып, кайсыга колдонот, кайсы методикалык амалды кандай конкреттүү кыр-

даалга кантип чыгармачылык менен пайдаланат, тигил же бул ыкманы кантип таап иштетип, көздөгөн натыйжаны алат, өзү тарабынан кандай табылгаларын кошумчалайт, - муну тарбиячы – мугалимдин өзүнүн чеберчилиги менен иш жүзүнө ашыралат эмеспи.

Ал эми мезгилдин арышынан артта калбаш үчүн биздин муундардын атаандаштыкка жөндөмдүүлүк, билимдүүлүк, профессионалдык компетенттүүлүк, ишкердүүлүк, социалдык мобилдүүлүк, укук сыйлоо, мыйзам сыйлоо көнүмүшү, демократиялык принциптерге берилгендик сыяктуу ж.б. жаңы инновациялык сапаттарга ээ болушубуз мезгилдин талабы.

Ушул өнүгтөн караганда дүйнөлүк прогрессивдүү маданияттын өрнөктөрүн, эл аралык этиканы өздөштүрүү, башка улуттардын дөөлөттөрүнө тушуну менен мамиле жасай билүү касиетине ээ болуу – улуттук өнүгүүбүздүн шарттарынын бири экендигин туюнуу зарыл нерсе болуп калды.

Кыскасы, жалпы жаңы инновациялык сапаттарга ээ болуу багыты таалим-тарбиянын мазмунуна кирет. Ошол башкы максатты жүзөгө ашыруу үчүн көрөңгө, гүлазык, база катары аныкталган, программага салынган мазмунду окуучу баланын аң-сезимине жана жан- дүйнөсүнө кандай "усул" аркылуу жеткире алабыз.

Бул маселе бизди «метод» деген категориянын тегерегинде акыл калчап, терең ойлонууга алып келет. Тарбиячы өз предмети боюнча сабак жүргүзүп жатып, класс жетекчи катары тарбия саатын өтүп жатып, кандай гана таалим-тарбия ишмердигин жүргүзүп жатпасын, анын колунда ийкемдүү, натыйжалуу «ыкмасы, усулу» болуш керек.

Туура, азыркы мектептерде тарбиялык иштер боюнча жыл сайын түрдүү иш-чаралар

жүргүзүлүп келет. Тарбиячы мугалимге тарбия технологиясынын негизинде методологиялык жагдай тууралуу анын зарылдыгы айтылат. Тарбиячылар көп учурда окуучулардын аң-сезимин агартсак, мындайча айтканда, адеп-ахлак нормалары боюнча маалыматтык компетенттүүлүктү камсыз кылсак деген ойлорду айтышат.

Эгерде чыгармачылык менен изденсек, тарбия ишинде далай кызыктуу жана оригиналдуу ишмердикти көрсөтүүгө мүмкүнчүлүгүбүз бар. Ушул жерден педагогдордун окуучуларга жолдогон кеңеш-сунуштарына кайрылуу орундуу болуп турат. Мисалы, В.А. Караковский - азыркы массалык мектептин гуманисттик билим берүү тутумунун негиздөөчүсү.

В.А. Караковскийдин жаңычыл мектебиндеги тарбия усулдарынын, иш-чараларынын аттары менен таанышуунун өзү эле мектепте таалим-тарбия ишине кандай олуттуу изденүү менен мамиле жасалары жөнүндө бизди терең ойлонууга түртөт.

Бул жерде багыттоочу идея - окуучунун инсандык сапаттарына, кызыкчылыктарына жана жөндөмдөрүнө көңүл буруу. Идеялардын комплексинде жамааттын педагогикалык концепциясы чечүүчү ролду ойнойт. Анын негизи ырааттуулук идеялары, билим берүүнүн татаалдыгы, педагогикалык таасирлердин интеграциясы, жамааттык чыгармачылыктын зарылдыгы. Педагогикалык кеңештерде дал ушул идеялар ар кандай ой-пикирлердин, аргументтердин, жалпылоолордун жана тыянактардын негизи катары колдонулат. Бүткүл мектеп жамааты мектепке карата өзгөчө "Биз" сезими менен мүнөздөлөт, бул мектептин социалдык жана жеке баалуулугун күбөлөндүрөт.

В.А. Караковскийдин жамааттык билим берүүгө багытталган концепциялары, тарбия системасын бекемдөө жана жалпы адамзаттык баалуулуктар, чыгармачылык, билим идеялары, билим берүү тутумдарын иштеп чыгууга жана чыңдоого негизделген.

Тарбия - коомдогу, жамааттагы инсандык өнүгүүнү башкаруу катары каралат, тарбиянын системасын түзүүдө өзгөрүүнүн мааниси - бул социалдашуунун, тарбиялоонун жана өзүн-өзү тарбиялоонун, өнүгүүнүн жана өзүн-өзү өнүктүрүүнүн биримдигин камсыз кылат.

Тарбиянын системасынын жалпы формасында, тутумду түзүү жана иштеп чыгуу процессинде бир катар милдеттер чечилиши керек. [2. 25-б.]

Биринчиден, бул окуучуларда дүйнөнүн бирдиктүү сүрөтүн - бирдиктүү жана илимий негизде калыптандыруу. Окуучулар үй-бүлөдө, мектепте, көчөдө, теле жана радио берүүлөрдөн, кинотасмалардан курчап турган дүйнө жөнүндө

көп нерселерди билишет. Натыйжада, алар курчап турган дүйнөнүн сүрөтүн түзүшөт, бирок бул сүрөт көбүнчө мозаикалуу болот.

Азыркы мектептин милдети - баланы элестетүүгө, дүйнөнүн бүткүл сүрөтүн сезүүгө мүмкүнчүлүк берүү. Окуу процесси да, класстан тышкары иш-чаралар да ушул милдетти ишке ашырууга багытталган.

Экинчиси, андан кем эмес маанилүү милдет - жарандык аң-сезимин, Мекендин тагдыры үчүн жооптуу болгон жарандын өзүн-өзү аң-сезимин калыптандыруу.

Үчүнчү милдет - окуучуларды улуттук нарк-дөөлөттөрү жана жалпы адамзаттык баалуулуктар менен тааныштыруу, алардын бул баалуулуктарга шайкеш жүрүм-турумдарын калыптандыруу.

Төртүнчү - өсүп келе жаткан адамдын чыгармачылыгын, "чыгармачылыкты" инсандык касиет катары калыптандыруу.

Бешинчиси - окуучунун өзүн-өзү тарбиялоосуна жардам берүү менен, өзүн-өзү билүүнү, өзүнүн "Мен" экендигин түшүнүүнү калыптандыруу.

Гуманисттик билим берүү тутумунун предметтик мугалимдер гана эмес, окуучулар өздөрү дагы (бул анын авторитардык системадан негизги айырмачылыктарынын бири, ал жерде окуучу биринчи кезекте билим берүүнүн объектиси катары чыгат), мугалимдер дагы, окуучулар дагы (албетте, жаш курагын эске алуу менен) мектептин алдында турган максаттарды конкреттештирип, аларды практикалык милдеттери катарында кабыл алышат жана биргелешкен иш-чаралардын жүрүшүндө ишке ашырышат. Мектептин гуманисттик билим берүү тутумунун өзөгү болгон окуучуларды жана мугалимдерди командага бириктирүү анын натыйжалуулугунун эң маанилүү шарты болуп саналат. [3. 12-б.]

Кыскасы, таалим-тарбия ишинде өйдө жакта саналган методикалык кеңештерди окуучунун нравалык чындыктарга өзүнүн индивидуалдуу ишмердиги жана өздүк тажрыйбасы аркылуу чыгармачылык менен иш жүзүнө ашыра билиши керек.

В.А.Сухомлинскийдин айтканын эске салсак: «Адеп-ахлактын бийиктигине көтөрүлүүдө ар бир тарбиялануучунун өзүнүн жекече чыйыры, өзүнүн бийиктөөсү, өзүнүн чыңалуусу, өз жүрөгүнүн данконукундай жарк этүүсү болууга тийиш. Ар бир окуучуну ушуга алып келүү - тарбиянын маңызы ушунда».

Кыскасы, мугалим предмети боюнча сабак өтүп жатабы, класстык тарбия саатын өткөрүп жатабы же класстан тышкары тарбия иш-чараларын жүргүзүп жатабы, ошол уюштуруп, өткөзүп жаткан ар түркүн окуу жана тарбия иштери баланын чыныгы инсан болуп өнүгүшүнө, анын

субъективдүү активдүүлүгүнүн өөрчүшүнө, адебинин жакшырышына сүрөө болуп, стимул берип, таасир тийгизүү менен көңүлдүн борборунда турушу шарт.

Демек, педагогдун таалим-тарбиянын эффективдүүлүгүн арттыруу үчүн окуучулардын өзүн-өзү тарбиялоо ишмердигин уюштуруунун зарылдыгын терең туюнушу жана бул багытта конкреттүү практикалык аракеттерге өтүшү - күн тартибинде турган актуалдуу маселе.

Тарбиялоо жана билим берүү процессин уюштуруу көйгөйү азыркы коомдо чоң мааниге ээ жана ал биздин педагогикада негизги маселе болуп калат деп айтууга толук негиз бар. Бул ин-

сандык өнүгүү процесстерин оптималдаштыруу үчүн кызмат кылат.

Демек, анын натыйжалуулугунун башкы критерийи - натыйжа - окуучунун жана педагогдун инсандык сапатын өнүктүрүү жана өзүн-өзү көрсөтүү.

Адабияттар

1. Байгазиев С. Азыркы мектептеги тарбия: максаты, мазмуну жана технологиясы. – Б., 2009.

2. Караковский В.А. Воспитательная система школы: педагогические идеи и опыт формирования. - М., 1992.

3. Караковский В.А. Моделирование воспитательных систем: теория - практике. - М., 1995.

Рецензент: ф. и. д., проф. С. Искендерова